

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 4

หลักจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

- 4.1 หลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 ประเภทของขงจื้อ
- 4.2 หลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามแนวพุทธ
  - 4.2.1 หลักการเป็นบิดามารดาและบุตรธิดาที่ดี
  - 4.2.2 หลักการเป็นครูอาจารย์และศิษย์ที่ดี
  - 4.2.3 หลักการเป็นสามีและภรรยาที่ดี
  - 4.2.4 หลักการเป็นมิตรสหายที่ดี
  - 4.2.5 หลักการเป็นนายจ้างและลูกจ้างที่ดี
  - 4.2.6 หลักการเป็นพระสงฆ์(ผู้นำศาสนา)และอุบาสกอุบาสิกาที่ดี

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. เพื่อให้นักศึกษาบอกหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามหลักทศ 6 ได้
2. เพื่อให้นักศึกษาบอกปัญหาที่เกิดจากการทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ของบุคคลตามหลักทศหกได้
3. เพื่อให้นักศึกษาเสนอแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์ไม่สมบูรณ์ตามหลักทศ 6 ได้
4. เพื่อให้นักศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม
5. เพื่อให้นักศึกษาแสดงบทบาทสมมติหรือละครจากหลักทศ 6 ได้
6. เพื่อให้นักศึกษาเสนอแนวทางในการส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามหลักทศ 6 ได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. วิธีสอน

1.1 วิธีสอนแบบบรรยายประกอบสื่อ เริ่มจากการเสนอปัญหาหรือตั้งคำถามเพื่อนำเข้าสู่การบรรยาย มีการตั้งคำถาม ตอบคำถามระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

1.2 วิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่ม โดยการแบ่งกลุ่มอภิปรายในประเด็นสำคัญเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน

1.3 วิธีสอนแบบการแสดงบทบาทสมมติหรือละคร มีขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นแสดง 3) ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย 4) ขั้นแสดงเพิ่มเติม และ 5) ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป

2. กิจกรรมการเรียนการสอน

2.1 ขั้นเตรียมความพร้อมก่อนเรียน

2.1.1 ตัวแทนนักศึกษาเช็คชื่อและตรวจสอบวินัยในชั้นเรียน

2.1.2 อาจารย์ให้นักศึกษานั่งสมาธิตามวิดีโอสั้นการน่านั่งสมาธิของดร.อาจอง ชุมสายฯ และบันทึกผลการนั่งสมาธิในแบบบันทึก

2.1.3 ระหว่างบันทึกผลการนั่งสมาธิฟังเพลงประจำรายวิชาคือ วิดิทัศน์สั้นเพลงสายลมแห่งจิรัชธรรม เพลงคนค้นคน เพลงแผ่นดิน เพลงความสุขเล็ก ๆ เพลงสบายๆ ครั้งละหนึ่งเพลง

2.2 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

2.2.1 อาจารย์ให้นักศึกษาชมภาพแผนที่ความคิดเกี่ยวกับทศ 6

2.2.2 อาจารย์ให้นักศึกษาชมวิดีโอสั้นเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวนักศึกษาโดยมีวิดิทัศน์สั้นเรื่อง 1) เพลงรางวัลของครู 2) ความรักของพ่อ 3) ข่าวลูกทรพีตบหน้าแม่ไถเงินไปแซทหนุ่ม 4) พระเลียงแม่ และสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดกับนักศึกษา

2.2.3 อาจารย์แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้

2.3 ขั้นเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่

2.3.1 ขั้นเตรียมการ

2.3.1.1 อาจารย์แบ่งนักศึกษาออกเป็น 6 กลุ่ม ตามความสมัครใจตั้งแต่ตอนเปิดภาคเรียน

2.3.1.2 อาจารย์แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 เรื่องตามหลักทศ 6 ให้แต่ละกลุ่มจับฉลากแบ่งเนื้อหา ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หลักการเป็นบิณฑาคารกับบุตรีคาที่ดี

กลุ่มที่ 2 หลักการเป็นครูอาจารย์กับศิษย์ที่ดี

กลุ่มที่ 3 หลักการเป็นสามีภรรยาที่ดี

กลุ่มที่ 4 หลักการเป็นมิตรสหายที่ดี

กลุ่มที่ 5 หลักการเป็นนายจ้างลูกจ้างที่ดี

กลุ่มที่ 6 หลักการเป็นศาสนิกชนที่ดี

2.3.1.3 อาจารย์ให้นักศึกษาไปศึกษาเนื้อหาและเขียนบทบาทสมมติหรือบทละครที่สะท้อนความคิดทั้งด้านบวกและด้านลบของการปฏิบัติตนตามหลักทศ 6 ตามเนื้อหาที่จับฉลากได้ และช่อมแสดงละครไว้ล่วงหน้า โดยมีอาจารย์ติดตามความก้าวหน้าตามลำดับจนพร้อมที่จะแสดง

2.3.2 ชั้นแสดง

2.3.2.1 อาจารย์ให้แต่ละกลุ่มจับฉลากเรียงลำดับการแสดงของแต่ละกลุ่ม

2.3.2.2 เริ่มแสดงตามกำหนดเวลา โดยมีนักศึกษากลุ่มอื่น ๆ เป็นผู้ชมผู้สังเกตการณ์ อภิปราย วิเคราะห์และประเมิน การแสดงตามแบบสังเกตที่อาจารย์แจกให้

2.3.3 ชั้นวิเคราะห์และอภิปรายผล

2.3.3.1 เมื่อแต่ละกลุ่มแสดงจบให้แสดงเหตุผลของการแสดงบทละคร และให้ผู้ชมวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นในประเด็นสำคัญ

2.3.3.2 นักศึกษาแต่ละกลุ่มร่วมกันสรุปผลจากการวิเคราะห์ตามแบบสังเกตการณ์

2.3.3.3 แต่ละกลุ่มนำเสนอความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มต่อชั้นเรียน

2.3.4 ชั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป

2.3.4.1 อาจารย์ให้นักศึกษาอภิปรายหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักทศ 6 และการปฏิบัติตนที่ผิดพลาดจากหลักทศ 6 ตามใบงานที่ 1

2.3.4.2 อาจารย์ให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มสรุปผลดีและผลเสียจากการปฏิบัติถูกต้องและปฏิบัติผิดพลาดจากหลักทศ 6 พร้อมทั้งเสนอหลักธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีตามหลักทศ 6

2.4 ชั้นสรุป

อาจารย์สรุปเนื้อหาหลักจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม โดยการสรุปตามแผนที่ความคิด (Mind Map) และให้นักศึกษาขมวดใจโอสั้นรายการครอบครัวเดียวกันตอน บ่มพลังเพื่อพ่อปีที่ 3 บันทึกความรู้สึกจากการชมลงในสมุดบันทึกการเรียนรู้

2.5 ฝึกทักษะชีวิตประจำบท

อาจารย์ให้นักศึกษาทำแบบฝึกทักษะชีวิตในแต่ละสัปดาห์โดยทำที่บ้านพักของนักศึกษาตามใบงานการฝึกทักษะชีวิตที่ 1 รับผิดชอบคิมีคุณจริง และใบงานแบบฝึกทักษะชีวิตที่ 2 ความรู้คู่คุณธรรมทำโลกสดใส

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต
2. วิดีทัศน์สั้นประกอบการนั่งสมาธิเรื่อง 1) นานั่งสมาธิของดร.อาจง ชุมสาย ฯ 2) เพลงสายลมแห่งจริยธรรม 3) เพลงคนค้นคน 4) เพลงแม่เมตตา 5) เพลงความสุขเล็กๆ และ 6) เพลงสบาย สบาย
3. วิดีทัศน์สั้นเรื่อง 1) เพลงรางวัลของครู 2) โฆษณาไทยประกันชีวิตชุดความรักของพ่อ 3) ข่าวลูกทรพีตบหน้าแม่ไถเงินไปเซทหนุ่ม 4) พระเลี้ยงแม่ 5) รายการครอบครัวเดียวกัน ตอนบ่มพลังเพื่อพ่อ ปีที่ 3 ออกอากาศวันที่ 21 ธันวาคม 2556
4. พาวเวอร์พอยต์สรุปเนื้อหาที่ 4
5. ใบงานที่ 1 อภิปรายกลุ่ม
6. บทละคร
7. ใบงานการฝึกทักษะชีวิตที่ 1 รับผิดชอบคิมีคุณจริง
ใบงานแบบฝึกทักษะชีวิตที่ 2 ความรู้คู่คุณธรรมทำโลกสดใส

การวัดผลและการประเมินผล

1. แบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน
2. ใบงานและการประเมินผลใบงาน
3. ใบสังเกตกิจกรรมกลุ่มและการประเมินผลการแสดง

บทที่ 4

หลักจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นมนุษย์มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันตามบทบาทต่าง ๆ ความเป็นมนุษย์จะมีคุณค่าที่แท้จริงก็ต่อเมื่อทุกคนทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การดำเนินชีวิตที่ดีงามเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมนั้นมีความจำเป็นต้องอาศัยหลักจริยธรรมเป็นฐาน หลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมปรากฏอยู่ในคำสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 ประเภทของขงจื้อ และหลักคำสอนเรื่องทศ 6 ในพุทธศาสนา หลักคำสอนทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันเพราะเป็นข้อปฏิบัติที่มุ่งให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะ ซึ่งในทศนี้ได้กำหนดให้เป็นหลักการที่นำไปสู่ความเป็นคนดีในบทบาทต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ หลักการเป็นบิดามารดาที่บุตรธิดาที่ดี หลักการเป็นครูอาจารย์และศิษย์ที่ดี หลักการเป็นสามีและภรรยาที่ดี หลักการเป็นมิตรสหายที่ดี หลักการเป็นนายจ้างและลูกจ้างที่ดี หลักการเป็นพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาที่ดี นอกจากนี้ยังได้นำหลักจริยธรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาตนในด้านที่เกี่ยวกับบทบาทต่าง ๆ มาประกอบไว้ด้วยเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้มีชีวิตที่ดีงามและมีความสุขอย่างแท้จริง ดังต่อไปนี้

4.1 หลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 ประเภทของขงจื้อ

ขงจื้อมีความเห็นว่าความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในสังคมก็เพราะคนไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เช่น บิดามารดาไม่เลี้ยงดูบุตรธิดาให้ดี บุตรธิดาก็ไม่มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา สามีภรรยาต่างนอกใจกัน เป็นต้น ผลก็คือความเดือดร้อนต่างๆ ก็มาตกแก่สังคม (พิน คอกบัว, 2532, หน้า 67) แต่หากมนุษย์ทุกคนทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ปัญหาต่างๆ ของสังคมก็จะหมดไป ขงจื้อได้จัดความสัมพันธ์และหลักจริยธรรมเพื่อการปฏิบัติต่อกันของบุคคล 5 ประเภทไว้ดังนี้ 1) ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง 2) บิดามารดาต่อบุตรธิดา 3) สามีกับภรรยา 4) พี่กับน้อง และ 5) เพื่อนกับเพื่อน จินดา จันแก้ว และคณะ (อ้างถึงใน กัทรพร สิริกาญจน และคณะ, 2540, หน้า 126 - 127) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์และหลักจริยธรรมเพื่อการปฏิบัติต่อกันทั้ง 5 ประเภทของขงจื้อไว้ดังนี้

4.1.1 ความสัมพันธ์ประเภทที่หนึ่ง

ควรประกอบด้วยเมตตา ความสุจริตและความภักดี กล่าวคือ กษัตริย์และรัฐบาลควรปฏิบัติต่อขุนนางและประชาชนด้วยความเมตตาและความซื่อสัตย์สุจริต ขุนนางและประชาชนก็ควรมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์และรัฐบาล

4.1.2 ความสัมพันธ์ประเภทที่สอง

ควรใช้ความเมตตาและความกตัญญูทเวทีก่ กล่าวคือ บิคารมารดาพึงเมตตาต่อบุตรีดา ในขณะที่บุตรีดาก็ต้องมีความกตัญญูทเวทีก่ รู้จักตอบแทนพระคุณของบิคารมารดา

4.1.3 ความสัมพันธ์ประเภทที่สาม

ควรประกอบด้วยความรัก ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน หมายความว่า สามีภรรยาพึงมีความรักด้วยความซื่อตรงต่อกัน ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสามีหรือภรรยาอย่างถูกต้อง

4.1.4 ความสัมพันธ์ประเภทที่สี่

ควรประกอบด้วยความสามัคคีและความเคารพ หมายความว่า ญาติพี่น้องควรรักใคร่สามัคคีปรองดองกัน ผู้มีอาวุโสน้อยกว่าควรให้ความเคารพยำเกรงผู้อาวุโสมากกว่า ส่วนผู้มีอาวุโสมากกว่าก็ให้เกียรติผู้มีอาวุโสน้อยกว่า

4.1.5 ความสัมพันธ์ประเภทที่ห้า

ควรประกอบด้วยความจริงใจ หมายความว่า เพื่อนควรมีความรักและปรารถนาดีอย่างจริงใจต่อเพื่อน ต่างฝ่ายต่างต้องทำตัวให้หน้าเชื่อถือ

กล่าวโดยสรุปหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งห้าประเภทของขงจื้อมุ่งสอนให้บุคคลดำเนินชีวิตของตนให้ดีงาม โดยการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์และยึดมั่นในคุณธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

4.2 หลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามแนวพุทธ

พุทธศาสนาอธิบายหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อกันตามฐานะต่าง ๆ ทางสังคมาจตุตถศีลทั้ง 6 ที่อยู่รอบตัวโดยมีตัวเราเป็นศูนย์กลาง ศีลทั้ง 6 มีดังนี้ คือ ศีลเบื้องหน้า ศีลเบื้องหลัง ศีลเบื้องขวา ศีลเบื้องซ้าย ศีล เบื้องบนและศีลเบื้องล่าง หลักความสัมพันธ์ระหว่างกันนี้ เรียกตามหลักธรรมในพุทธศาสนาว่า “ศีล 6” ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่บุคคล ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วยทางสังคมาในฐานะต่าง ๆ เหมือนศีลทั้ง 6 ที่อยู่รอบตัวเรานั้น มีดังนี้ 1) บิดา มารดา มีความสัมพันธ์ต่อบุตรธิดาเป็นเหมือนศีลเบื้องหน้า 2) ภรรยา มีความสัมพันธ์ต่อสามีเป็น เหมือนศีลเบื้องหลัง 3) ครูอาจารย์มีความสัมพันธ์ต่อลูกศิษย์เป็นเหมือนศีลเบื้องขวา 4) เพื่อน มีความสัมพันธ์ต่อเพื่อนเป็นเหมือนศีลเบื้องซ้าย 5) พระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนามีความสัมพันธ์ต่อ ฆราวาสเป็นเหมือนศีลเบื้องบน และ 6) ลูกน้องมีความสัมพันธ์ต่อนายจ้างเป็นเหมือนศีลเบื้องล่าง (อภิญฺวณฺ์ โปธิสํณ, 2551, หน้า 92) ความสัมพันธ์ของบุคคลทั้ง 6 กลุ่มและหลักปฏิบัติต่อกันเพื่อ ชีวิตที่ดีงามมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1 หลักการเป็นบิดามารดาและบุตรธิดาที่ดี

บิดามารดา เป็นผู้เปรียบเสมือนศีลเบื้องหน้าหรือปรีดถิมศีล ได้แก่ ศีลตะวันออก เพราะเป็นผู้มีอุปการะของบุตรธิดามาก่อน ย่อมมีหน้าที่ในการสงเคราะห์บุตรธิดาให้ดีขึ้นและใน ฐานะที่ท่านเป็นผู้เลี้ยงดูและเมตตากรุณาต่อบุตรธิดามาก่อน บุตรธิดาที่ดีจึงต้องแสดงความกตัญญูต่อ บิดามารดา โดยที่บุคคลทั้ง 2 สถานะนั้นจะต้องปฏิบัติต่อกัน ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงหน้าที่ของบิดามารดาและบุตรธิดา

หน้าที่ของบิดา-มารดาพึงมีต่อบุตรธิดา	หน้าที่ของบุตรธิดาพึงมีต่อบิดา-มารดา
1.ห้ามปรามจากความชั่ว	1.ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบแทน
2.ให้ตั้งอยู่ในความดี	2. ทำกิจธุระของท่าน
3.ให้ศึกษาศิลปวิทยา	3. ดำรงรักษาวงศ์สกุล ให้คงอยู่และไม่เสื่อม
4.หาคุ้มครองที่สมควรให้	เสียหาย
5.มอบทรัพย์สมบัติให้ใน โอกาสอันสมควร	4. ปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นผู้สมควรรับมรดก
	5. เมื่อท่านล่วงลับ ทำบุญอุทิศให้

จากหลักปฏิบัติในตารางนี้ มีคำอธิบายที่เป็นแนวทางสำหรับการนำไปปฏิบัติในชีวิต ตามสถานะหรือบทบาทของตนและมีหลักที่ส่งเสริมการเป็นบิดามารดาและบุตรธิดาที่ดี ดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การเป็นบิดามารดาที่ดี บิดามารดาหรือพ่อแม่ได้ชื่อว่า เป็นพรหม เป็นครูคนแรก เป็นบุคคลที่ควรเคารพบูชาหรือเป็นพระอรหันต์ของลูก การดำเนินชีวิตที่ดั่งงามตามฐานะของบิดามารดานอกจากการเป็นผู้ให้กำเนิด เลี้ยงดูและดูแลให้บุตรธิดามีความเจริญเติบโตสมบูรณ์ทางด้านร่างกายแล้ว โดยสาระสำคัญยังจะต้องสั่งสอนและส่งเสริมให้บุตรธิดาประสบความสำเร็จในชีวิตด้วย ผู้เป็นบิดามารดาจึงถือเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นฐานรากสำคัญในการสร้างคนให้เป็นคนดีของสังคม ด้วยเหตุนี้ จึงจะต้องตระหนักในหน้าที่ของตน โดยอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้ (เดือน คำดี, 2534, หน้า 165)

1) การห้ามปรามจากความชั่ว บิดามารดาจะต้องไม่เพิกเฉยต่อการคิด พุดและทำที่ไม่ดีของลูก ต้องเอาใจใส่ดูแลการคิด พุดและทำของลูกอย่างใกล้ชิด เพื่อสั่งสอนไม่ให้ลูกกระทำในสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ เพราะธรรมชาติของคนเรา เมื่อกระทำผิดในสิ่งใด หากไม่มีใครห้ามปรามก็อาจจะกระทำงานเคยชินและติดเป็นนิสัยที่ไม่ดีได้

2) การสอนให้ตั้งอยู่ในความดี หมายถึง การพยายามสอนแนวทางที่ดั่งงามให้แก่ลูก ซึ่งทางถูก ปลูกความดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อบ่มเพาะให้ลูกเป็นคนดี คือ มีจิตใจดี คิดดี พุดดีและทำดีตามหลักคุณธรรมจริยธรรมและหลักปฏิบัติที่ดั่งงามต่าง ๆ

3) การส่งเสริมให้ศึกษาศิลปวิทยา คือ ส่งเสริมให้ได้ศึกษาเล่าเรียนตามลำดับขั้น รวมทั้งส่งเสริมทักษะต่าง ๆ ที่ลูกสนใจ หากเป็นไปในทางที่ดั่งงามก็ไม่ควรปิดกั้น เว้นไว้แต่เป็นสิ่งที่ได้พิจารณาโดยแยกแยะแล้วว่าไม่ควร เพราะไม่ดี ไม่ปลอดภัยหรือไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง การส่งเสริมนั้นอาจทำได้ทั้งด้านทุนทรัพย์ โอกาส กำลังใจและคำแนะนำในคราวที่ลูกประสบปัญหาต่าง ๆ ในด้านการศึกษาเล่าเรียน

4) การหาผู้ครองที่สมควรให้ บิดามารดาทุกคนย่อมหวังให้ลูกมีชีวิตที่มีความสุข หากจะมีครอบครัวหรือมีคู่ครองก็ย่อมมุ่งหมายให้ลูกมีคู่ครองที่ดีและเหมาะสม จึงจะต้องคอยสอดส่องดูแล รวมทั้งส่งเสริมให้ลูกมีคู่ครองที่ดี แม้ในยุคปัจจุบันเมื่อโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนไป จากดั้งเดิม ช่องว่างภายในครอบครัวมีมากขึ้นจนยากที่จะจัดการดูแลในเรื่องคู่ครองให้ลูกได้ แต่บิดามารดาที่จำเป็นจะต้องสั่งสอนให้ลูกมีหลักคิดในการเลือกคู่ครอง รวมทั้งปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างการครองคู่ที่ดีให้เห็น เพื่อลูกจะได้ตัดสินใจเลือกคู่ครองที่ดีได้

5) การมอบสมบัติให้ในโอกาสอันสมควร เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสม คือ เวลาที่ลูกมีครอบครัวแล้ว เริ่มต้นที่จะสร้างหลักฐานความมั่นคงให้ครอบครัว เป็นช่วงเวลาที่บิดามารดาควรจัดแจง แบ่งปันทรัพย์สินสมบัติเท่าที่มีเพื่อส่งเสริมให้ลูกสามารถตั้งตัวได้เพื่อจะได้สร้างฐานะให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นได้ด้วยตนเอง เพราะจะปล่อยให้ลูกพึ่งพาแต่ลำพังบิดามารดาตลอดไปนั้นย่อมเป็นการไม่สมควร

โดยสรุปสาระสำคัญของความเป็นบิดามารดาที่ดี คือ ต้องตระหนักในฐานะที่สำคัญ คือ การเป็นพรหม เป็นครู เป็นพระอรหันต์ของลูกและพยายามทำหน้าที่สั่งสอนความดีงามและส่งเสริมความก้าวหน้าให้แก่ลูกทั้งในด้านการศึกษาเล่าเรียนและด้านการมีชีวิตครอบครัวในอนาคตด้วย

4.2.1.2 การเป็นบุตรธิดาที่ดี บุตรธิดาในฐานะที่บิดามารดาให้กำเนิดมา จะต้องตระหนักในพระคุณอันยิ่งใหญ่และมีความกตัญญูทศเวทที่เป็นคุณธรรมจริยธรรมสำคัญสำหรับตน อีกทั้งยังต้องแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูทศเวทที่มีด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555, หน้า 10)

1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบแทน คือ การดูแลเอาใจใส่ เลี้ยงดูบิดามารดาให้มีความสุขกายสุขใจเป็นการตอบแทนที่ท่านได้เลี้ยงดูมา ด้านร่างกายอาจทำได้ด้วยการหาปัจจัย 4 บำรุงดูแลท่าน ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคต่าง ๆ รวมทั้งปัจจัยอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันลูกจะต้องบำรุงดูแลท่านด้านจิตใจคู่กันไปด้วย โดยการเชื่อฟังคำสั่งสอน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตนเป็นคนดี ไม่ทำให้ท่านทุกข์ใจ เรียกว่า ดูแลท่านทั้งกายและใจอย่างแท้จริง

2) ทำกิจธุระของท่าน คือ การช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ เป็นการแบ่งเบาภาระที่ทำให้ท่านหนักและเหนื่อย ไม่เพิกเฉยต่อสิ่งที่เป็นกิจธุระของท่านแม้ท่านจะไม่ร้องขอให้ช่วยเหลือก็ควรเอาใจใส่ ด้วยความตระหนักว่ากิจการงานของท่านนี้แหละที่มีส่วนส่งเสริมชีวิตของเราให้เจริญเติบโตและมีความก้าวหน้าจนบัดนี้ แม้ในยามที่มีครอบครัวแล้วก็ไม่ควรทอดธุระหรือปล่อยปละละเลยให้ท่านต้องลำบาก ควรเข้าไปช่วยเหลือกิจการงานของท่านตามสมควร

3) ดำรงรักษาวงศ์สกุล ให้คงอยู่และไม่เสื่อมเสียหาย คำว่า “วงศ์สกุล” นั้นหมายถึง เชื้อสายที่สืบทอดมาจนเป็นตระกูลมีเครือญาติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสายโลหิต การเป็นลูกที่ดีจะต้องรักษาวงศ์สกุลให้ดำรงอยู่และไม่เสียหาย กล่าวคือ ต้องไม่ทำลายชื่อเสียงที่ดีงามของวงศ์สกุลรวมทั้งเอาใจใส่เครือญาติวงศ์วาน สร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไว้เสมอ บิดามารดาทุกท่านย่อมมีความต้องการให้วงศ์ตระกูลมีความมั่นคง คนในตระกูลเจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้นบุตรธิดาที่ดีจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นไปตามความมุ่งหมายนั้นจึงจะดีงาม

4) ปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นผู้สมควรรับมรดก การเป็นคนดี คือ การดำรงตนอยู่ในหลักคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ ซึ่งโดยสาระสำคัญ ได้แก่ มีจิตใจดีงามและแสดงออกในทางที่ดี คือ คิดดี พูดดี และทำดี เพื่อให้เป็นที่วางใจได้ว่าจะไม่ทำให้วงศ์ตระกูลเสียหายและเป็นผู้เหมาะสมที่จะรับมรดกที่บิดามารดาให้ในโอกาสอันสมควร ซึ่งมรดกที่ว่านั้น บางอย่างอาจเป็นสิ่งที่บิดามารดารักยามาวานานสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ หากปฏิบัติตนไม่เหมาะสมก็อาจจะทำให้บิดามารดาลำบากใจ

กังวลใจหรือมีความทุกข์ใจเมื่อคราวจะให้ทรัพย์มรดกต่าง ๆ หรือให้ไปแล้วก็อาจจะทุกข์ใจตามมาได้ การปฏิบัติตนเป็นคนดีจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับบุตรธิดาทุกคน

5) เมื่อท่านล่วงลับ ทำบุญอุทิศให้ หมายถึง เมื่อบิดามารดาอายุขันธ์ไปแล้ว บุตรธิดาที่จะต้องพยายามระลึกถึงท่านอยู่เสมอ หมั่นปรารภถึงท่านแล้วทำบุญอุทิศให้ประดุจดังที่ท่านยังอยู่เบื้องหน้าหรือใกล้เรา ซึ่งโดยหลักการทำบุญนั้นมีหลายวิธี สามารถทำได้ทั้งในรูปแบบพิธีการในโอกาสต่าง ๆ เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ การทำบุญถวายสังฆทาน และการทำบุญตักบาตร เป็นต้น เรียกว่า “บุญพิธี” และการทำบุญด้วยการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คิดดี พูดดี ทำดี รักษาศีล สวดมนต์ เจริญจิตภาวนา และช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เรียกว่า “บุญกรรม” เมื่อทำบุญแล้ว ก็น้อมจิตให้ตั้งมั่น แต่ผลบุญนั้นให้แก่บิดามารดาผู้ล่วงลับ ซึ่งตามหลักพุทธศาสนา หากท่านได้อัตภาพเกิดในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญหรืออนุโมทนาส่วนบุญได้ ท่านก็จะได้เสวยผลแห่งบุญนั้น หนุนนำให้มีอัตภาพที่ดียิ่งขึ้นและส่งผลให้พื้นบ่วงแห่งวิบากกรรมที่เป็นทุกข์ได้ในที่สุด

โดยสรุปสาระสำคัญของการเป็นบุตรธิดาที่ดี คือ ต้องมีความกตัญญูกตเวที ระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาและทำหน้าที่ลูกที่ดีตอบแทน โดยการเลี้ยงดูท่าน ช่วยกิจการงานของท่าน ดำรงรักษาวงศ์สกุล ปฏิบัติตนเป็นคนดีให้เหมาะสมที่จะรับมรดกและทำบุญอุทิศให้ท่านเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว

4.2.1.3 หลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมการเป็นบิดามารดาและบุตรธิดาที่ดี

ในฐานะที่บิดามารดาเป็นพรหมของบุตรธิดา จึงขอนำหลักพรหมวิหาร 4 มาเป็นเครื่องส่งเสริมความเป็นบิดามารดาและในฐานะที่ลูกจะต้องปฏิบัติตนเป็นคนดี จึงนำหลักหลักอบายมุข 6 ซึ่งหมายถึง การหลีกเลี่ยงความประพฤติที่เป็นช่องทางของความเลื่อมความพินาศ มาเป็นแนวทางส่งเสริมความเป็นคนดีของบุตรธิดา ดังนี้

1) พรหมวิหาร 4 เพื่อส่งเสริมความเป็นบิดามารดาที่ดี บิดามารดาถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในบ้านหรือเป็นพ่อแม่เรือน โดยมีบุตรธิดาหรือลูกเป็นผู้อยู่ภายใต้การปกครอง บิดามารดาที่ดีนั้นควรมีธรรม 4 ประการประจำใจ เรียกว่า “พรหมวิหาร 4” หมายถึง ธรรมของผู้ประเสริฐหรือผู้ใหญ่ ประกอบด้วย

(1) เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดี หวังให้ลูกมีความสุขในทุกเมื่อ อาการที่แสดงออกของเมตตา คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำ พูด คิดด้วยความรัก

(2) กรุณา คือ ความสงสาร ปรารถนาให้ลูกพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนที่ประสบ อาการที่แสดงออกถึงความกรุณา คือ นั่งอยู่ไม่ได้ ขวนขวายที่จะช่วยเหลือเสมอในคราวที่ลูกประสบทุกข์หรือปัญหาต่าง ๆ

(3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี มีน้ำใจร่วมยินดี ร่วมชื่นชม ความสำเร็จ ความก้าวหน้าหรือเกียรติยศอื่น ๆ ที่ลูกได้รับ อาการที่แสดงออก คือ การร่วมแสดงความยินดีในโอกาสต่าง ๆ ไม่มีจิตอิจฉาริษยาและไม่เฉยเมยในความดีนั้น ๆ

(4) อุเบกขา คือ วางตนเป็นกลาง เทียงธรรม ไม่เข้าข้างแต่ฝ่ายตน ไม่เอาแต่ใจตน มีความยุติธรรมกับลูก พิจารณาสິงต่าง ๆ อย่างรอบคอบ หากลูกทำดีก็ร่วมยินดี หากลูกทำผิดก็ต้องทำหน้าที่ว่ากล่าว ตักเตือน ห้ามปราม ขามลูกเติบโตหรือมีครอบครัวแล้ว บางสิ่งที่ควรให้ลูกทำเองได้ก็ไม่ต้องไปก้าวก่ายลูก เป็นต้น

หากบิดามารดา มีธรรม 4 ประการนี้ ย่อมทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น เพราะมีแต่บรรยากาศแห่งความรัก ความปรารถนาดี การให้อภัย การช่วยเหลือ การร่วมแสดงความคิดเห็น ชื่นชมยามได้ดีและมีความเที่ยงธรรมเป็นที่ตั้ง ลูกที่เกิดมาในครอบครัวเช่นนี้ย่อมมีโอกาสที่จะเป็นคนชั่วในอนาคตน้อย เพราะธรรมทั้ง 4 นี้เป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจลูกให้รักบิดามารดา รักครอบครัวนั่นเอง

2) อบายมุข 6 เพื่อส่งเสริมความเป็นคนดีของบุตรธิดา การปฏิบัติตนเป็นคนดีของบุตรธิดาแม้จะเริ่มต้นในครอบครัวหรือการปฏิบัติต่อบิดามารดา แต่ก็ส่งผลถึงสังคมโดยรวมด้วย เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญที่สุด บุตรธิดาที่ดีจึงต้องตระหนักในการปฏิบัติพัฒนาตนให้เป็นคนดีอย่างแท้จริง เพื่อเป็นการตอบแทนคุณบิดามารดาและเตรียมความพร้อมของตนเพื่อเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป หลักการปฏิบัติตนเป็นคนดีนั้น อาจทำได้หลายวิธี แต่ในที่นี้ได้นำหลักอบายมุข 6 คือ หลีกเว้นจากเหตุแห่งความเสื่อมพินาศย่อยยับแห่งโลกทรัพย์ 6 ประการ คือ ไม่เสพติดสุราและของมีเงินเมา ไม่เอาแต่เที่ยวไม่รู้เวลา ไม่จ้องหาแต่รายการบันเทิง ไม่หลงไปหาการพนัน ไม่พัวพันมั่วสุมมิตรชั่วและไม่มั่วจวมอยู่ในความ เกียจคร้านการงาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555, หน้า 6) อบายมุขทั้งหกประการนี้ควรหลีกเลี่ยงให้ไกลไม่ควรนำชีวิตเข้าไปข้องแวะเพราะมีแต่จะนำชีวิตไปสู่ความย่อยยับเสียหาย

4.2.2 หลักการเป็นครูอาจารย์และศิษย์ที่ดี

ครูอาจารย์ เป็นผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องขวาหรือทักษิณทิศ ได้แก่ ทิศใต้ เพราะเป็นผู้ควรเคารพบูชาของศิษย์ ย่อมมีหน้าที่ที่ต้องอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้คู่คุณธรรมและในฐานะที่ศิษย์ได้รับความรู้และการบ่มเพาะความคิดจากท่าน ศิษย์ที่ดีก็ต้องแสดงความกตัญญูทดแทนต่อครูอาจารย์เช่นกัน โดยที่บุคคลทั้ง 2 สถานะนั้น จะต้องปฏิบัติต่อกันดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงหน้าที่ของครูอาจารย์และศิษย์

หน้าที่ของครูอาจารย์พึงมีต่อศิษย์	หน้าที่ของศิษย์พึงมีต่อครูอาจารย์
1.แนะนำ อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี	1.ลุกขึ้นต้อนรับ แสดงความเคารพ
2.สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง	2.เข้าไปหา เพื่อคอยรับใช้ ปรีक्षा ซักถาม รับ
3.สอนศิลปวิทยาโดยไม่ปิดบังอำพราง	คำแนะนำ เป็นต้น
4.ส่งเสริมยกย่องความดี ความสามารถของศิษย์	3.ฟังคำสอนด้วยดี

ให้ปรากฏ 5. สอนฝึกศิษย์ให้สามารถใช้วิชาความรู้ไปเลี้ยงชีพได้จริง	4.ปรนนิบัติ ช่วยบริการ 5.ให้ความเคารพ เชื่อฟัง ไม่เกียจคร้าน
---	---

จากหลักปฏิบัติในตารางนี้ มีคำอธิบายแนวทางสำหรับการนำไปปฏิบัติในชีวิตตามสถานะหรือบทบาทของตนและมีหลักที่ส่งเสริมความสำเร็จทางการศึกษาซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้ง 2 สถานะ ดังต่อไปนี้

4.2.2.1 การเป็นครูอาจารย์ที่ดี ครูอาจารย์ ได้ชื่อว่าเป็น “พ่อแม่คนที่สองของศิษย์” และเป็น “แม่พิมพ์ของชาติ” บทบาทหน้าที่ของครูอาจารย์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคนที่เป็นอนาคตของชาติ ครูอาจารย์ที่ดีจึงต้องตระหนักถึงความสำคัญของสถานะของตนและปฏิบัติหน้าที่ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555, หน้า 11)

1) แนะนำอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี การเป็นคนดี คือ มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษา ดังเช่นที่กำหนดเป็นมาตรฐานผลการเรียนรู้ 5 ด้าน ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา โดยด้านแรกนั้น ได้แก่ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ครูอาจารย์ที่ดีจะต้องตระหนักในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเป็นสำคัญ โดยการอบรมสั่งสอนโดยตรงและการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ซึ่งถือเป็นการสั่งสอนโดยอ้อมด้วย

2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ครูอาจารย์จะต้องพยายามสร้างความแจ่มแจ้งในความรู้ต่าง ๆ ที่สอนให้แก่ศิษย์อย่างจริงจัง รวมทั้งต้องพัฒนาศักยภาพการสอนของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถอธิบายขยายความหรือสร้างความเข้าใจหลักวิชาหรือทฤษฎีต่าง ๆ ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องให้ศิษย์มีความรู้ที่ถูกต้องชัดเจน โดยปัจจุบันนั้น แนวคิดการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุผลด้านการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น

3) สอนศิลปวิทยาโดยไม่ปิดบังอำพราง คือ จะต้องถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์อย่างเต็มเนื้อหา พร้อมทั้งจะให้ความรู้ทุกเรื่องที่รู้และศิษย์ต้องการรู้ โดยไม่ถือตนว่าครูต้องรู้มากกว่าศิษย์หรือปิดบังความรู้ด้วยเจตนาต่าง ๆ เปิดโอกาสให้สอบถามความรู้ได้เสมอ เพื่อให้ศิษย์มีความรู้อย่างเต็มศักยภาพที่จะเรียนรู้

4) ส่งเสริมยกย่องความดี ความสามารถของศิษย์ให้ปรากฏ คือ ครูอาจารย์ที่ดีจะต้องหมั่นส่งเสริมกำลังใจและแบบอย่างที่ดีให้แก่บรรดาศิษย์ โดยการชื่นชมยกย่องศิษย์ที่มีคุณธรรมจริยธรรมและมีความรู้ ความสามารถคืออยู่เสมอ อาจจะด้วยวาจาหรือด้วยการให้รางวัลแห่งความดีงามตามความเหมาะสมแก่โอกาส

5) สอนฝึกศิษย์ให้สามารถใช้วิชาความรู้ไปเลี้ยงชีพได้จริง คือ การส่งเสริมการนำความรู้สู่การปฏิบัติ เพื่อให้มีประสบการณ์ แม้จะมีความผิดพลาดอยู่บ้าง แต่คือการฝึกหรือการเรียนรู้ หากได้มีโอกาสแก้ปัญหาในขั้นตอนของการฝึกปฏิบัติต่าง ๆ ศิษย์ก็จะมีประสบการณ์และสามารถนำประสบการณ์นั้นไปใช้จริงในการเลี้ยงชีพได้อย่างเหมาะสม เพราะฉะนั้น ครูอาจารย์ที่ดีจะต้องไม่เพียงแต่บอกความรู้ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ต้องส่งเสริมการฝึกทักษะต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้ศิษย์พัฒนาทักษะต่าง ๆ อยู่เสมอ

4.2.2.2 การเป็นศิษย์ที่ดี คำว่า “ศิษย์” หมายถึง ผู้ศึกษาวิชาความรู้จากครูหรืออาจารย์ หรือผู้อยู่ในความคุ้มครองดูแลของอาจารย์ โดยปริยายหมายถึงผู้ที่ศึกษาหาความรู้จากตำราของผู้ใดผู้หนึ่งแล้วนับถือผู้นั้นเป็นเสมือนครูอาจารย์ของตนด้วย (ราชบัณฑิต, 2546, หน้า 1103) การเป็นศิษย์ที่ดีนั้น โดยเบื้องต้นต้องมีความกตัญญูทักท้วงต่อครูอาจารย์และต้องแสดงออกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555, หน้า 11)

1) ลูกขึ้นต้อนรับแสดงความเคารพ การลุกขึ้นต้อนรับ เรียกว่า “อุฏฐานะ” เป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่งตามหลักมารยาทที่พึงงาม เช่น เมื่อครูอาจารย์เดินเข้าห้องเรียน เข้ามาหาหรือเดินผ่านมา ศิษย์ที่ดีจะต้องลุกขึ้นต้อนรับเสมอ เป็นการให้เกียรติและแสดงสัมมาคารวะและแสดงออกถึงความเป็นศิษย์ที่ดีในเบื้องต้น

2) เข้าไปหา เพื่อคอยรับใช้ ปรีกษา ซักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น การเป็นศิษย์นั้นย่อมหมายถึงบุคคลใกล้ชิดที่สามารถเข้าไปหาครูอาจารย์ได้เสมอเพื่อคอยช่วยแบ่งเบาภาระงานของครูอาจารย์ที่ควรช่วยเหลือได้และการเข้าหาเพื่อปรึกษาหารือ สอบถามข้อสงสัย รับความรู้เพิ่มเติมตามโอกาสอันควร ศิษย์ที่มีครูอาจารย์คอยเป็นกัลยาณมิตร ให้คำปรึกษาความรู้และชี้แนวทางการดำเนินชีวิตที่พึงงามให้อยู่เสมอย่อมมีแต่ความก้าวหน้าผาสุก

3) ฟังคำสอนด้วยดี คือ ศิษย์ที่ดีต้องตั้งใจฟัง ตั้งใจเรียนรู้และใช้ปัญญาพิจารณาคำสอนต่าง ๆ ของครูอาจารย์อย่างตั้งใจ พยายามเรียนรู้ให้บรรลุผลความมุ่งหมายที่ครูอาจารย์วางไว้ การตั้งใจฟังหรือเรียนรู้ด้วยดีนั้น นอกจากจะเป็นการเคารพและแสดงความกตัญญูทักท้วงต่อครูอาจารย์แล้ว ยังเป็นช่องทางให้เกิดปัญญาแก่ศิษย์ได้ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “สุสสุสัง ลภเต ปัญญัง คือ ฟังด้วยดีย่อมมีปัญญา” นั่นเอง

4) ปรนนิบัติ ช่วยบริการ คือ การที่ศิษย์ทำหน้าที่บำรุงดูแล ปรนนิบัติให้ครูอาจารย์มีความสุข อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เท่าที่สมควรให้ ช่วยบริการจัดทำ จัดหาสิ่งที่ครูอาจารย์ต้องการตามสมควร เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทักท้วงที่อีกทางหนึ่งด้วย

5) ให้ความเคารพ เชื่อฟัง ไม่เกียจคร้าน โดยปกติผู้ที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนนั้นต้องมีความเคารพครูอาจารย์ ซึ่งเป็นมงคลชีวิตประการหนึ่งในมงคล 38

ประการทางพุทธศาสนา อีกทั้ง จะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนและไม่เกียจคร้านในการศึกษาเล่าเรียนทั้งการอ่านเขียน การทำงานมอบหมายต่าง ๆ เพราะความสำเร็จต่าง ๆ นั้นย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพียงเพราะคิดหรือนึกฝันเอา แต่ต้องพยายามมุ่งมั่น ขยันเล่าเรียนอย่างเต็มที่จึงจะได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ที่ดีและประสบความสำเร็จได้

4.2.2.3 หลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จทางการศึกษา เป้าหมายสำคัญของการศึกษานั้น ได้แก่ ปัญหา เพราะปัญหาเป็นทั้งความรอบรู้ในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง และเป็นทั้งทักษะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต การศึกษาให้ประสบความสำเร็จ คือ บรรลุผลสูงสุดของการศึกษา ได้แก่ มีปัญญานั้น ผู้มีปัญญาและดำเนินชีวิตด้วยปัญญานั้นในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “บัณฑิต” ซึ่งการจะเป็นบัณฑิตผู้มีปัญญาได้ต้องอาศัยหลักการปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งปัญญา 4 ประการ เรียกว่า “วุฒิ 4” ได้แก่ (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), 2535, หน้า 66)

1) การเสวนาผู้รู้ (สัพปุริสสังเสวะ) คือ การคบหา เข้าใกล้ ใฝ่สนิทกับผู้รู้ นักปราชญ์สัตบุรุษหรือบุคคลผู้ประพาศติประพาศิชอบด้วยกาย วาจาและใจ เสาะหาบุคคลเช่นนั้นมาเป็นมิตร ซึ่งจะสามารถปรึกษา สอบถาม ความรู้ต่าง ๆ ได้เสมอในคราวที่ต้องการ

2) การสดับคำสอน (สัทธัมมัสสวนะ) คือ การสดับตรับฟัง ศึกษาเล่าเรียน ได้รับความรู้ของท่านผู้รู้นั้น พยายามสนใจใฝ่รู้ในสิ่งที่ควรศึกษาเรียนรู้ตามสมควรแก่โอกาส

3) การคิดอย่างแยกคาย (โยนิโสมนสิการะ) คือ การคิดอย่างละเอียดถี่ถ้วน ไตร่ตรองด้วยเหตุผล ในสิ่งที่รับรู้หรือเรียนรู้มาอย่างรอบคอบ

4) การปฏิบัติอย่างเหมาะสม (ธัมมานุชัมมปฏิบัติ) คือ การนำความรู้ที่ได้รับ และผ่านการคิดพิจารณาโดยแยกคายแล้วไปสู่การปฏิบัติตามให้เหมาะสมกับบริบทของตัวเราเอง โดยอยู่บนฐานของหลักธรรมหรือหลักการที่ถูกต้องดีงามหรือการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของงานนั้น ๆ

หลักทั้ง 4 ประการนี้ อาจจำแนกเป็นปัจจัยความเจริญทางปัญญาได้ 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอก คือ ข้อที่ 1 และ 2 ส่วนปัจจัยภายใน คือ ข้อที่ 3 และ 4 นั่นเอง

4.2.3 หลักการเป็นสามีและภรรยาที่ดี

สามีและภรรยา ในฐานะเป็นคู่ชีวิตกัน ต่างฝ่ายจึงเป็นผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหลังหรือปัจฉิมทิศ จะต้องทำหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติและแสดงความเกื้อกูลสงเคราะห์ระหว่างกันด้วยดี โดยที่บุคคลทั้ง 2 สถานะนั้นจะต้องปฏิบัติต่อกันดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงหน้าที่สามีและภรรยา

หน้าที่ของสามีพึงมีต่อภรรยา	หน้าที่ของภรรยาพึงมีต่อสามี
1. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา	1. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
2. ไม่ดูหมิ่น	2. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
3. ไม่นอกใจ	3. ไม่นอกใจ
4. มอบความเป็นใหญ่ในกิจการงานบ้าน	4. รักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้
5. หาเครื่องแต่งตัวให้เป็นของขวัญตามโอกาส	5. ขยัน ซ่างจัดซ่างทำ เองานทุกอย่าง

จากหลักปฏิบัติในตารางข้างต้นนี้ มีคำอธิบายแนวทางสำหรับการนำไปปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันตามสถานะหรือบทบาทของทั้ง 2 ฝ่ายและมีหลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จด้านการครองเรือนหรือการมีชีวิตคู่ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้ง 2 สถานะดังต่อไปนี้

4.2.3.1 การเป็นสามีที่ดี สังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่องผู้ชายให้เป็นผู้นำครอบครัว เมื่อแต่งงานแล้ว ผู้เป็นสามีจึงจะต้องตระหนักในฐานะของตน สามีที่ดีจะต้องมีความพร้อมในการเป็นผู้นำครอบครัวและมีความตั้งใจในการสร้างหลักฐานความมั่นคงให้ครอบครัวอย่างจริงจัง ที่สำคัญต้องปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดีของภรรยา โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญ ดังนี้ (อภิญวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2551, หน้า 93)

1) ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยาของตนอย่างอ่อนน้อมออกตา คือ สามีที่ดีจะต้องชื่นชมในความดีความงามของภรรยาตน พึงพอใจในตัวภรรยาแล้วยกย่องให้เกียรติภรรยาอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ให้สมกับที่ตัดสินใจเลือกภรรยามาเป็นคู่ชีวิตของตน

2) ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามด้วยการว่ากล่าว ตำหนิ ทำร้าย เบียดเบียน คือ นอกจากการยกย่องแล้ว จะต้องไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามด้วย แม้ว่าโดยปกติของคนเราย่อมมีบางอย่างที่อาจเป็นข้อบกพร่องในตัวกันทุกคน แต่เมื่ออยู่ในฐานะสามีจะต้องไม่นำข้อบกพร่องของภรรยามาดูหมิ่น โดยการมองให้เห็นเป็นเรื่องธรรมดาที่คนเราย่อมมีข้อบกพร่องหรือสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจของเราได้เสมอพยายามมองในแง่ดี พุดถึงในสิ่งที่น่าชื่นชม เพื่อส่งเสริมความดีมากกว่าที่จะตอกย้ำในสิ่งที่ไม่ดี

3) ซื่อสัตย์ไม่ประพฤติผิดใจ คือ การมีสัจจะ จริงใจต่อภรรยาของตน สำรวมระวังในเรื่องความรักความใคร่หรือความผูกพันกับผู้หญิงอื่นไม่ให้นำไปสู่ความรักจนเป็นความนอกใจ เพราะนอกจากจะเป็นการผิดหลักธรรมแล้ว ยังเป็นการก่อรอยร้าวให้เกิดในครอบครัว สร้างความทุกข์ใจให้ภรรยาของตนและนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมาได้ เช่น ปัญหาการทะเลาะวิวาท และการหย่าร้าง เป็นต้น

4) มอบความเป็นใหญ่ในครัวเรือนให้ในฐานะเป็นแม่บ้าน คือ สามีจะต้องถือว่า ภรรยาเป็นผู้มีสิทธิ์สำคัญในการจัดการกิจการต่าง ๆ ภายในบ้าน ในฐานะเป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นการให้เกียรติผู้อยู่เบื้องหลังในโอกาสและความสำเร็จต่าง ๆ ของตน ภรรยาจึงเป็นบุคคลสำคัญที่จะต้องไว้วางใจให้เป็นใหญ่ในบ้าน

5) ให้เครื่องแต่งตัวและของขวัญในโอกาสสำคัญต่าง ๆ โดยปกติของความเป็นสตรีเพศย่อมมีความรักสวรั้งามเป็นธรรมดา สามีที่ดีจะต้องไม่เพิกเฉยหรือละเลยในการจัดหาหรือเอื้อเฟื้อในเรื่องเครื่องแต่งตัว เครื่องประดับ เครื่องสำอางต่าง ๆ ตามโอกาสที่สมควรและมีความเหมาะสมแก่ฐานะ เพราะถือว่าเป็นการให้ในสิ่งที่ภรรยาต้องการหรือเป็นการแสดง “น้ำใจ” ซึ่งจะสามารถช่วยส่งเสริมความรู้สึกที่ดีต่อกันอยู่เสมอได้อีกวิธีหนึ่ง

4.2.3.2 การเป็นภรรยาที่ดี ภรรยาได้ชื่อว่าเป็นบุคคลสำคัญในบ้าน เพราะเป็นผู้ที่สามียกย่อง ให้เกียรติและมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ ภรรยาที่ดีจึงจะต้องปฏิบัติตนให้สมกับฐานะนั้น โดยการทำหน้าที่ของตนด้วยดี ดังนี้ (พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), 2535, หน้า 48)

1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย งานบ้านนั้น เช่น การหุงหาอาหาร จัดหาหยูกยา การดูแลเสื้อผ้าอาภรณ์ ห้องต่าง ๆ ที่นอน ที่นั่ง การจัดเตรียม จัดหา จัดเก็บและจัดการสิ่งของต่าง ๆ ในบ้านให้อยู่ในลักษณะสะอาด สะอาดเรียบร้อย เป็นต้น ภรรยาจะต้องเอาใจใส่ในหน้าที่นี้ให้ดี ไม่ปล่อยปละละเลย เพื่อให้บ้านเรือนน่าอยู่น่าอาศัยอยู่เสมอ หากทำได้เช่นนี้ย่อมได้ชื่อว่าเป็น “แม่ศรีเรือน” ผู้เป็นความสง่างามแห่งบ้านเรือนเพราะจัดการหน้าที่ต่าง ๆ ในเรือนได้ดีนั่นเอง

2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี คือ การดูแลเอาใจใส่ญาติทั้งฝ่ายตนและฝ่ายสามี นับตั้งแต่บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย รวมถึงญาติผู้ใหญ่ ญาติผู้น้อยทั้งหลาย ตามสมควรแก่ฐานะ และโอกาส เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ของตนและของสามีอย่างเท่าเทียม ถือว่าเมื่อร่วมหอลงเรือนเดียวกันแล้วญาติสามีก็เหมือนญาติของตนเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้เท่ากับเป็นการสานสัมพันธ์ระหว่างวงศ์ตระกูลทั้งสองให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยตามหลักธรรม

3) ไม่นอกใจ คือ มีสัจจะ จริงใจต่อสามี เช่นเดียวกับที่สามีต้องไม่นอกใจภรรยา ซึ่งจะต้องระวังในเรื่องความรักความใคร่หรือความผูกพันกับผู้ชายอื่นไม่ให้นำไปสู่ความรักจนเป็นความนอกใจ เพราะนอกจากจะเป็นการผิดหลักธรรมแล้ว ยังจะนำมาสู่ปัญหาครอบครัวตามมาด้วย

4) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ เนื่องจากสามีได้มอบความเป็นใหญ่ในการจัดการงานบ้านต่าง ๆ ให้ โดยที่สุคนธ์แม่ทรัพย์สมบัติภรรยาที่ต้องเป็นผู้ดูแลรักษา โดยจะต้องตระหนักในการเก็บออม รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ให้คงอยู่ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย รู้จักวางแผนการใช้จ่ายอย่างประหยัด พอเพียงสมตามฐานะ เพื่อรักษาความมั่นคงของครอบครัวและสร้างความมั่นคงให้ยั่งยืน

5) ขยัน ช่างจัดช่างทำ เองงานทุกอย่าง คือ ภรรยาที่ดีจะต้องขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงานบ้าน งานเรือนทุกอย่างตามบทบาทหน้าที่ภายในเรือน และต้องเสริมเติมความรู้ความสามารถหรือทักษะต่าง ๆ ในการจัดการงานบ้านให้คืออยู่เสมอเพื่อให้บ้านเรือนน่าอยู่น่าอาศัย

4.2.3.3 หลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จด้านการครองเรือน เป้าหมายสำคัญของ การมีคู่ครองคือการครองรักร่วมกันอย่างมีความสุข สามารถตั้งตนได้ มีหลักฐานมั่นคง สืบสานวงศ์สกุลให้ยั่งยืนด้วยดี รวมทั้งส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความอบอุ่น เป็นรากฐานของสันติสุขในสังคมอีกด้วย ดังนั้น นอกจากหน้าที่ของความเป็นสามีและภรรยาที่ดีแล้ว ยังจะต้องมีหลักจริยธรรมที่ส่งเสริมการทำหน้าที่นั้น ๆ เพื่อให้บรรลุผลหรือสำเร็จเป้าหมายของการครองเรือนด้วย ในที่นี้จึงได้นำหลักภรรยาธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน มาเป็นหลักส่งเสริมให้การครองเรือนมีความสุข ซึ่งประกอบด้วยธรรม 4 ประการ ดังนี้ (พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), 2535, หน้า 47)

1) สัจจะ คือ ความจริงใจ คู่ชีวิตที่ดีหรือผู้ครองเรือนต้องมีความจริงใจต่อกัน ซึ่งนำไปสู่ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนและหน้าที่การงาน ซื่อสัตย์ต่อกันในครอบครัว จริงจังต่อบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ มีสัจจวาจา ไม่หลอกลวงกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง หากมีธรรมข้อนี้ ย่อมไม่มีการนอกใจระหว่างสามีภรรยาแน่นอน

2) ทมะ คือ ความข่มใจ ผู้ครองเรือนต้องมีความข่มใจ เอาชนะอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยสติปัญญา มีเหตุมีผล กล่าวคือ ในยามที่มีอุปสรรคต่าง ๆ หรืออารมณ์ต่าง ๆ มากกระทบจิตใจตน ต้องไม่พยายามเอาชนะอุปสรรคด้วยความอารมณ์ ไม่ปล่อยจิตใจของตนให้เป็นไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่กระทบใจ ดึงดูดใจ แต่ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต มีหลักคิด หลักธรรม หลักเหตุผล เป็นเครื่องตัดสินใจ แก้ปัญหาด้วยวิถีทางที่ดีงาม

3) ขันติ คือ ความอดทน ผู้ครองเรือนจะต้อง มีความอดทน ทั้งอดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความตรากตรำเหนื่อยยาก และอดทนต่อความเจ็บใจในบางคราวที่มีเหตุบังทอนจิตใจ ความอดทนจะช่วยให้ยืนหยัดและก้าวไปข้างหน้าได้

4) จาคะ คือ ความเสียสละ ผู้ครองเรือน ต้องรู้จักเสียสละทั้งภายใน คือ สละความชั่วร้ายหรือความเศร้าหมองในจิตใจ และภายนอกต้องสละแบ่งปันความสุขหรือสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่กันและกัน รวมทั้งแบ่งปันให้ผู้อื่นภายนอกครอบครัวด้วย เช่น ญาติมิตรของทั้งสองฝ่าย เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างญาติมิตรและเพื่อนบ้านหรือบ้านใกล้เคียง

หลักธรรมทั้ง 4 นี้ อาจเรียกสั้น ๆ ได้ว่า “จริงใจ ข่มใจ แข็งใจ และมีน้ำใจ”

4.2.4 หลักการเป็นมิตรสหายที่ดี

มิตรสหาย เป็นผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องซ้ายหรืออูตรทิศ ต่างเป็นผู้ที่ต้องพบปะ พึ่งพาอาศัยแสดงน้ำใจเกื้อกูลระหว่างกันอยู่เสมอ จึงต้องแสดงออกถึงความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน โดยที่บุคคลทั้ง 2 ฝ่ายนั้นจะต้องปฏิบัติต่อกันดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงหน้าที่ของมิตรกับมิตร

หน้าที่ของมิตร(ผู้อื่น)พึงมีต่อมิตร(ตัวเรา)	หน้าที่ของมิตร(ตัวเรา)พึงมีต่อมิตร(ผู้อื่น)
1. เพื่อแม่แบ่งปัน	1. ช่วยรักษาป้องกันขามมิตรประมาท
2. พุดจามีน้ำใจ	2. ช่วยรักษาทรัพย์ของมิตรยามที่เขาพลั้งเผลอ
3. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	3. ในคราวมีภัยเป็นที่พึ่งได้
4. วางตนเสมอ ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วย	4. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
5. ซื่อสัตย์จริงใจ	5. การเคารพนับถือวงศ์ญาติของมิตร

จากหลักปฏิบัติในตารางข้างต้นนี้ มีคำอธิบายแนวทางสำหรับการนำไปปฏิบัติตน ในชีวิตประจำวันตามสถานะหรือบทบาทของทั้ง 2 ฝ่ายและมีหลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมมิตรสัมพันธ์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้ง 2 สถานะ ดังต่อไปนี้

4.2.4.1 การเป็นมิตรสหายที่ดี (ผู้อื่น) ในที่นี้ หมายถึง มิตรที่ตัวเราคบหาด้วย ซึ่งตามหลักธรรมหากเป็นมิตรที่ดีนั้นเรียกว่า “กัลยาณมิตร” เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอีกสถานะหนึ่ง เพราะสามารถส่งเสริมความดีงามให้แก่เราได้ มิตรดังกล่าวนี้จะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีต่อเราด้วยความจริงใจ มีไมตรีจิตที่ดีไม่ขาดสาย โดยจะต้องมีหลักปฏิบัติหรือหน้าที่สำคัญ ดังนี้ (เดือน คำดี, 2534, หน้า 166)

1) เพื่อแม่แบ่งปัน คือ มิตรสหายที่ดีจะต้องมีน้ำใจดีเอื้อเฟื้อต่อเราในฐานะมิตร โดยการให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ควรให้ ให้คำแนะนำ คำปรึกษาหารือที่ดีและให้โอกาสตามโอกาสและความเหมาะสม

2) พุดจามีน้ำใจ คือ มิตรสหายที่ดีจะต้องมีวาจาที่ดี เจริญอ่อนหวาน มีน้ำใจส่งเสริมกำลังใจแก่มิตร ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ทำลายจิตใจมิตรด้วยวาจา

3) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คือ มิตรสหายที่ดีจะต้องมีน้ำใจเสียสละ ขอบช่วยเหลือนมิตร โดยเฉพาะในยามที่มิตรลำบากด้วยกรณีต่าง ๆ ย่อมไม่เพิกเฉยในการแสดงน้ำใจช่วยเหลือตามสมควร

4) วางตนเสมอ ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วย คือ มิตรสหายที่ดีจะต้องปฏิบัติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย วางตนเป็นมิตรที่แท้จริงทั้งในยามสุขและยามทุกข์ ไม่ทำตัวเป็นเพื่อนกิน เพื่อนเที่ยว แต่ทอดทิ้งกันในยามทุกข์ยาก

5) ชื่อสัตย์จริงใจ คือ การมีสัจจะ มิตรที่ดีจะต้องมีสัจจะ ชื่อตรง ชื่อสัตย์ต่อมิตร ทั้งต่อหน้าและรับหลังต้องชื่อตรงเสมอจนเป็นที่วางใจได้ คบหาสมาคมแล้วอุ่นใจ สบายใจ ไม่ทำให้เกิดอาการเคลือบแคลงสงสัยในความเป็นมิตรสหาย

4.2.4.2 การเป็นมิตรสหายที่ดี (ตนเอง) ในฐานะตัวเราเองมีกัลยาณมิตรคอยเกื้อกูลด้วยดี ตามหลักหน้าที่ข้างต้น ก็ต้องปฏิบัติต่อกับมิตรเช่นกัน โดยต้องตระหนักในความชื่อตรงจริงใจต่อมิตร และถือหลักหน้าที่ของมิตรที่จะพึงตอบแทนมิตร ดังนี้ (อภิญวัตน์ โพธิ์สาน, 2551, หน้า 96)

1) ช่วยรักษาป้องกันยามมิตรประมาท โดยปกติของปุถุชนย่อมมีความประมาท พลังผลในบางโอกาสได้เป็นธรรมดา เราในฐานะเป็นมิตรที่ดีของมิตรจึงจะต้องคอยระวังรักษามิตร คอยปกป้องภัยที่จะพึงเกิดได้ในคราวที่มิตรของเราอยู่ในอาการประมาท เสมือนหนึ่งว่าคอยระวัง ป้องกันตัวเองด้วย

2) ช่วยรักษาทรัพย์ของมิตรยามที่เขาพละผล คือ ต้องคอยระวังรักษาทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ของมิตร โดยเฉพาะในยามที่มิตรเกิดพละผล เช่น ลืมของไว้ในที่ต่าง ๆ เปิดบ้านทิ้งไว้ เปิดประตูทิ้งไว้ เป็นต้น

3) ในคราวมีภัยเป็นที่พึงได้ กล่าวคือ สามารถเป็นที่พึ่งพิงของมิตรได้ในยามที่ มิตรประสบภัยต่าง ๆ ทั้งทางสังคม ทางธรรมชาติหรือโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และการเป็นที่พึ่งที่ดีที่สุด คือ การให้ธรรมะเป็นข้อคิด จนมิตรสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการมีธรรมะในตัวเอง

4) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก มิตรสหายที่ดี คือ ตัวเรานั้น จะต้องร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่เชื่อว่าร่วมแต่สุข แต่ยามทุกข์ทั้งกัน เพราะเช่นนั้นไม่ชื่อว่าเป็นมิตรที่ดีและในยามทุกข์นี้แหละจะเป็นเครื่องพิสูจน์น้ำใจมิตรได้ดีทางหนึ่งด้วย ในยามที่มิตรประสบทุกข์ต่าง ๆ มิตรที่ดีจึงต้องไม่ทอดทิ้งกันเป็นสำคัญ

5) การเคารพนับถือวงศ์ญาติของมิตร คือ นอกจากจะคบมิตรด้วยความจริงใจ แล้ว ยังจะต้องเคารพนับถือวงศ์ญาติของมิตรด้วย เพราะการเป็นมิตรสหายที่ดีต่อกันนั้นก็เหมือนคนในวงวานเดียวกัน ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเหล่าญาติทั้งหลายของมิตรด้วย จึงจะต้องให้เกียรติให้ความเคารพบุคคลเหล่านั้นด้วย ตามหลักพุทธศาสนานั้นผู้ให้เกียรติผู้อื่น ย่อมได้รับเกียรติด้วยเช่นกัน ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ผู้ให้ย่อมได้รับการไหว้ตอบ” นั่นเอง

4.2.4.3 หลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมมิตรสัมพันธ์ นอกจากหลักหน้าที่มิตรที่พึงปฏิบัติต่อกันแล้ว หากให้การปฏิบัติหน้าที่นั้นคงมั่นถาวร สานมิตรสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างยั่งยืน ก็ควรมีคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริมมิตรสัมพันธ์ไว้เป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันกับมวลมิตรด้วย หลักคุณธรรมจริยธรรมดังกล่าวนี้ ในทางพุทธศาสนา ได้แก่ หลักธรรม 4 ประการ ที่เป็นเครื่องช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างกัน คือ “สังคหวัตถุ 4” ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551, หน้า 412)

1) ทาน คือ การให้ การแบ่งปันหรือมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น คอยหยิบยื่นสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นและมีคุณค่าต่อผู้อื่นอยู่เสมอ ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ ทั้งอามิสทาน คือ การให้เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ และธรรมทาน คือ ให้ข้อคิดหรือให้ความรู้ ในโอกาสอันควร ตลอดจนการให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือและให้อภัย

2) ปิยวาจา คือ การพูดคำอ่อนหวาน สนทนาด้วยภาษาที่ไพเราะชวนฟัง ไม่โกหก ไม่ส่อเสียด ไม่หยาบคายและไม่ไร้สาระ รวมถึงการสื่อสารด้วยวิธีการเขียน หรือสื่อสารด้วยวิธีอื่น ๆ ที่เป็นเครื่องสื่อสารแทนวาจา

3) อัถถจริยา คือ หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ มีความเสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่น โดยเฉพาะในคราวที่เขาต้องการความช่วยเหลือ ไม่ควรนิ่งดูดาย รีบอาสาเข้าช่วยเหลือตามสมควร

4) สมานัตตตา คือ การวางตนเหมาะสม รู้จักสมานตนให้เข้าผู้อื่นหรือรู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะ เช่น อยู่ในฐานะผู้น้อยต้องวางตนเป็นผู้น้อย ไม่คิดตนเสมอผู้ใหญ่ อยู่ในฐานะผู้ใหญ่ต้องวางตนให้สมเป็นผู้ใหญ่ พยายามสร้างสรรค์แต่สิ่งดี ๆ ต่อกัน อย่างเสมอต้นเสมอปลาย

คุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ เป็นหลักสร้างมิตรสัมพันธ์ที่ดีเยี่ยม เพราะนำมาซึ่งความความรักความเป็นพี่น้องกัน โดยสรุปจากกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า “รู้จักให้ ใช้คำหวาน ช่วยเหลืองาน สมานตน”

4.2.5 หลักการเป็นนายจ้างและลูกจ้างที่ดี

ลูกจ้าง เป็นผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องล่างหรือเหตุภูมิทิศ ในฐานะนายจ้างต้องปฏิบัติดีต่อลูกจ้าง ดูแลเอาใจใส่ลูกจ้างให้ดีเพราะลูกจ้างทำกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันลูกจ้างก็ต้องแสดงความกตัญญูต่อนายจ้างในฐานะของผู้อุปการคุณ บุคคลทั้ง 2 สถานะจึงต้องปฏิบัติต่อกันดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงหน้าที่นายจ้างและลูกจ้าง

หน้าที่ของนายจ้างพึงมีต่อลูกจ้าง	หน้าที่ลูกจ้างพึงมีต่อนายจ้าง
1. จัดงานให้ทำตามความเหมาะสม	1. เริ่มทำงานก่อน
2. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งาน	2. เลิกงานทีหลัง
3. จัดให้มีสวัสดิการที่ดี	3. เอาแต่ของทีนายให้
4. มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้	4. ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
5. ให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร	5. นำความดีของนางงานและกิจการไปเผยแพร่

จากหลักปฏิบัติในตารางข้างต้นนี้ มีคำอธิบายแนวทางสำหรับการนำไปปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันตามสถานะหรือบทบาทของทั้ง 2 ฝ่ายและมีหลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมฐานะให้มั่นคง ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้ง 2 สถานะดังต่อไปนี้

4.2.5.1 การเป็นนายจ้างที่ดี คำว่า “นายจ้าง” ในที่นี้หมายถึงเจ้านาย หัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาในองค์กรต่าง ๆ ด้วย นายจ้างทุกคนย่อมมุ่งผลประโยชน์จากงานที่ทำ คือ ต้องการให้งานนั้นบรรลุผลตามที่วางไว้ แต่ถ้าพึ่งนายจ้างฝ่ายเดียวคงไม่อาจทำให้บรรลุผลสำเร็จได้ ต้องอาศัยลูกจ้างด้วย เพราะฉะนั้น การเป็นนายจ้างที่ดีก็ต้องปฏิบัติดีต่อลูกจ้างตามหน้าที่ของนายจ้าง ดังนี้ (พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2535, หน้า 60)

1) จัดงานให้ทำตามความเหมาะสม นายจ้างที่ดีต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์บุคคลและงาน ว่างานเช่นนี้ ใครควรรับผิดชอบ เพราะหากจัดคนไม่เหมาะสมกับงานก็อาจจะทำให้ไม่บรรลุผลของการทำงานเท่าที่ควรจะเป็นได้

2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งาน คือ ต้องวางแผนทั้งในการจ้างหรือจ่ายค่าตอบแทนการทำงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นปัจจุบัน โดยเกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง งานใดจะต้องมีค่าจ้างสูงกว่างานใด นายจ้างที่ดีจะต้องสามารถจำแนกแยกแยะและจัดการให้เหมาะสมได้

3) จัดให้มีสวัสดิการที่ดี สวัสดิการ คือ สิ่งตอบแทนการทำงานที่ไม่ได้อยู่ในรูปของค่าจ้าง แต่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวก สบายหรือการส่งเสริมความพร้อมในการทำงานให้แก่ลูกจ้างเสริมเติมจากค่าจ้าง เช่น การมีค่าที่พักให้ การดูแลรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย การมีสถานที่นั่งพักผ่อนให้ เป็นต้น

4) มีอะไรได้พิเศษมาก็แบ่งปันให้ ข้อนี้เป็นเครื่องแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของนายจ้าง ซึ่งนายจ้างที่ดีจะต้องมี เพราะการให้เช่นนี้จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ลูกจ้างมีความรักเคารพต่อนายจ้าง ซึ่งจะส่งผลดีต่อการทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี

5) ให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร คือ การกำหนดให้ลูกจ้างมีโอกาสพักผ่อนบ้างตามความต้องการ เช่น การกำหนดวันลาพัก ลาป่วย ลาพักผ่อน ลาพักร้อน ในระยะเวลาที่เหมาะสม ไม่เสียประโยชน์ส่วนรวมและไม่เสียโอกาสของลูกจ้างตามสมควร

4.2.5.2 การเป็นลูกจ้างที่ดี ลูกจ้างที่ดีจะต้องตระหนักในฐานะของคนที่ได้รับโอกาสจากนายจ้างให้มีการงานทำและมีค่าจ้างหรือค่าตอบแทนเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต นายจ้างจึงเป็นผู้อุปการคุณซึ่งควรแก่การตอบแทนคุณ การตอบแทนคุณที่ดีที่สุดก็คือ การทำหน้าที่ของลูกจ้างอย่างสุดความสามารถและซื่อสัตย์สุจริต โดยจะต้องปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ลูกจ้าง ดังนี้ (อภิญวัฒน์ โปธิ์สถาน, 2551, หน้า 98)

1) เริ่มทำงานก่อน ลูกจ้างที่ดีต้องตรงต่อเวลาและเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความตั้งใจในการทำงาน ควรเป็นฝ่ายเริ่มต้นปฏิบัติงานก่อนในแต่ละวัน อย่างน้อยที่สุดก็ต้องตรงตามเวลาที่กำหนดในการเริ่มปฏิบัติงาน

2) เลิกงานทีหลัง คือ ต้องปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เต็มเวลา ไม่ควรเลิกงานก่อนเวลากำหนด เพราะเป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และต่อนายจ้าง

3) เอาแต่ของทีนายให้ คือ การไม่ละโมภในสิ่งของทีนายจ้างไม่ได้ให้ เช่น การถือเอาของในที่ทำงานซึ่งเป็นของนายจ้างไปใช้ส่วนตัว การเอาทรัพย์สินสาธารณะไปใช้ส่วนตัว เป็นต้น

4) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

5) นำความคิดของนายงานและกิจการไปเผยแพร่

4.2.5.3 หลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมฐานะให้มั่นคง ทั้งนายจ้างและลูกจ้างต่างมีประโยชน์ร่วมกันจากการงานหน้าที่ต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้จะต้องอาศัยหลักการปฏิบัติที่มีจุดร่วมกันเพื่อให้บรรลุประโยชน์นั้น หลักธรรมอย่างหนึ่งในทางพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขในปัจจุบันดังกล่าว เพื่อให้มีฐานะ การงานที่มั่นคงและส่งเสริมความมั่งคั่งด้วย ได้แก่ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะ 4 คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน 4 ประการ (เรียกว่า “คาถาเศรษฐี” หรือ “หัวใจเศรษฐี”) ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551, หน้า 130)

1) อุฏฐานสัมปทา คือ มีความขยันหมั่นเพียรประกอบการทำงานอย่างเอาใจจริงเอาใจไม่ย่อท้อ ไม่เกียจคร้าน เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งทรัพย์สินภายนอก คือ เงินทอง และทรัพย์สินภายใน คือ ความดีงามในตัว อย่างนี้เรียกว่า “ขยันหา”

2) อารักขสัมปทา คือ รู้จักวิธีปกป้อง คุ้มครอง รักษา เก็บออมทรัพย์ที่ได้มาไว้คงอยู่ไม่เสื่อมสูญไป รวมทั้งรักษาเกียรติยศ ชื่อเสียงที่ดีงามไม่ให้เสื่อมสูญ เรียกว่า “รักษาดี”

3) กัลยาณมิตรตตา คือ การเลือกคบมิตรที่ดี มีเครือข่ายสัมพันธ์ที่ดีไว้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มั่วสุมหรือคบค้ากับคนพาล เพราะคนพาลมักชักนำให้เสียทรัพย์ ส่วนมิตรที่ดีย่อมชี้ช่องทางหาทรัพย์ให้ ทั้งยังเป็นที่พักพิงทางกายทางใจได้ด้วย ข้อนี้เรียกว่า “มีกัลยาณมิตร”

4) สมชีวิตา คือ การรู้จักการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับฐานะ ให้พอดี พอเหมาะพอเพียง ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยหรือใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ มีวิจารณ์ญาณหรือพิจารณาไตร่ตรองด้วยดีเสียก่อนแล้วจึงใช้จ่าย เรียกว่า “เลี้ยงชีวิตพอเพียง”

โดยสรุป คือ ทั้งนายจ้าง ลูกจ้างและผู้หวังความเจริญมั่งคั่งทางการทำงาน อาชีพหรือการหาทรัพย์ จะต้องมียุทธศาสตร์ ได้แก่ อู อาก ส คือ ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตพอเพียง และนอกจากนี้ยังจะต้องเว้นจากอบายมุขทั้งปวงควบคู่กันไปด้วย เพราะอบายมุขนั้นเป็นหนทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ทั้งหลาย

4.2.6 หลักการเป็นพระสงฆ์ (ผู้นำศาสนา) และอุบาสกอุบาสิกาที่ดี

พระสงฆ์หรือผู้นำศาสนา เป็นผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องบนหรืออุปริมทิศ เป็นผู้มีความดีและความดีงาม จะต้องสงเคราะห์เกื้อกูลอุบาสกอุบาสิกาหรือพุทธศาสนิกชนโดยธรรม และในฐานะอุบาสกอุบาสิกาผู้นับถือพระรัตนตรัยจึงต้องแสดงความกตัญญูต่อพระสงฆ์ที่ให้ความรู้หลักคำสอนที่ถูกต้องต่าง ๆ บุคคลทั้ง 2 สถานะจึงต้องปฏิบัติต่อกันดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 แสดงหน้าของพระสงฆ์หรือผู้นำศาสนาและศาสนิกชน

หน้าที่ของพระสงฆ์พึงมีต่อพุทธศาสนิกชน	หน้าที่ของพุทธศาสนิกชนพึงมีต่อพระสงฆ์
1.ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว	1.จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
2.แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี	2.จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
3.อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี	3.จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
4.ให้ได้ฟังได้รู้ในหลักธรรมที่ยังไม่เคยฟัง	4.ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
5.ชี้แจงอธิบายหลักธรรมที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า	5.อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4

จากหลักปฏิบัติในตารางข้างต้นนี้ มีคำอธิบายแนวทางสำหรับการนำไปปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันตามสถานะหรือบทบาทของทั้ง 2 ฝ่ายและมีหลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าในทางธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้ง 2 สถานะดังต่อไปนี้

4.2.6.1 การเป็นพระสงฆ์ที่ดี พระสงฆ์ ในที่นี้หมายถึง บรรพชิตทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นพระภิกษุและสามเณร ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “ผู้นำทางจิตใจ” ของประชาชน เป็นบุคคลสำคัญของสังคมโดยเฉพาะสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธ นอกจากจะต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและสืบทอด พุทธศาสนาแล้ว บทบาทสำคัญในฐานะเป็นพระสงฆ์นั้นจะต้องปฏิบัติต่ออุบาสกอุบาสิกาในฐานะเป็น ผู้นับถือพระรัตนตรัย ดังต่อไปนี้ (เดือน คำดี, 2534, หน้า 167)

1) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว คือ ต้องยืนหยัดในหลักศีลธรรมและตักเตือนห้ามปรามอุบาสกอุบาสิกาให้ละเว้นจากความชั่วทั้งทางกาย วาจาและใจ ดังเช่น การสั่งสอนให้เว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นต้น

2) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี คือ การสั่งสอนอุบาสกอุบาสิกาให้ตั้งอยู่ในความดีทั้งทางกาย วาจาและใจ ส่งเสริมให้ปฏิบัติความดีงาม ได้แก่ ตามหลักศีลธรรม หลักกฎหมาย จริตประเพณีอันดีงาม ตลอดถึงวิถีสังคม ค่านิยมที่ไม่ผิดหลักศีลธรรม เพื่อให้ชีวิตมีความสุขและสังคมดำรงอยู่อย่างมีสันติสุข

3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ในบางโอกาสอุบาสกอุบาสิกาหรือคฤหัสถ์ อาจมีความจำเป็นต้องขอความอนุเคราะห์ ขอความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ เช่นในปัจจุบันวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน บางครั้งชุมชนอาจจะต้องอาศัยวัดในการเป็นที่ประชุมชาวบ้าน พระสงฆ์ก็ต้องอนุเคราะห์สถานที่ตามความเหมาะสม ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การอนุเคราะห์ผู้มีทุกข์โศกต่าง ๆ ด้วยธรรมะ เพื่อให้ได้หลักคิด หลักธรรมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต

4) ให้ได้ฟังได้รู้ในหลักธรรมที่ยังไม่เคยฟัง พระสงฆ์ที่ดีจะต้องศึกษาธรรมจนเข้าใจแจ่มชัดและนำความรู้ความเข้าใจนั้นมาบอกกล่าว แสดงธรรมให้อุบาสกอุบาสิกาได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมอยู่เสมอ เพื่อส่งเสริมการสืบทอดพุทธศาสนาและส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม ทั้งนี้ต้องหมั่นศึกษาธรรมเพิ่มเติมเพื่อจะได้มีสิ่งควรรู้อื่น ๆ มาให้อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายได้รับฟัง เป็นการส่งเสริมบุญสำหรับผู้ให้ที่เรียกว่า “ธัมมเทศนามัย” คือ บุญเกิดจากการแสดงธรรมและส่งเสริมบุญสำหรับผู้รับฟังธรรม เรียกว่า “ธัมมัสสวนมัย” คือ บุญสำเร็จจากการฟังธรรม

5) ชี้แจงอธิบายหลักธรรมที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เนื่องจากหลักธรรมบางประการมีความลึกซึ้งและมีนัยทั้งทางธรรม คือ มุ่งมรรคผลนิพพานโดยตรงและมีนัยที่สามารถประยุกต์ใช้กับทางโลก เพื่อให้มีชีวิตที่ดีงามตามวิถีพุทธชนได้ด้วย พระสงฆ์จะต้องมีความสามารถในการอธิบายให้เข้าใจอย่างแจ่มชัดเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติต่อไป

4.2.6.2 การเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดี คำว่า “อุบาสก” หมายถึง ชายผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย “อุบาสิกา” หมายถึง หญิงผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ได้แก่ ภรรยาผู้นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้อนุเคราะห์อุบาสกอุบาสิกาโดยธรรม อุบาสกอุบาสิกาจะต้องอุปัฏฐากและปฏิบัติต่อพระสงฆ์ตามหลักหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต), 2535, หน้า 69)

1) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา อุบาสกอุบาสิกาที่ดีจะต้องมีจิตใจที่ดีงามประกอบด้วยเมตตา คือ ความปรารถนาดี หวังดีต่อพระสงฆ์ หรือเรียกว่า “มีเมตตาจิต” และด้วยเมตตาจิตนั้น ย่อมส่งผลให้การกระทำทางกายเป็นกายกรรมที่ดี มีสัมมาคารวะ มีความเอื้อเฟื้อ มุ่งให้พระสงฆ์มีความสุขในการปฏิบัติพระธรรมวินัย

2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา นอกจากการกระทำข้อดีแล้ว การพูดจากับพระสงฆ์ก็ต้องพูดจากด้วยเมตตา หวังดี ปรารถนาดี พูดจากด้วยคำจริง คำอ่อนหวาน คำประสานไมตรี และคำมีสาระ

3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา อีกประการหนึ่งในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ คือ มโนกรรม หรือ ความคิด ก็จะต้องประกอบด้วยเมตตา เพราะความคิดเป็นเบื้องต้นของการกระทำ หากคิดดี หวังดี ก็ย่อมส่งผลให้เกิดการกระทำและพูดที่ดีด้วย

4) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ คือ การต้อนรับพระสงฆ์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในโอกาส นิมนต์ท่านไปเจริญพระพุทธมนต์ในบ้านหรือแม้แต่การถวายบิณฑบาตท่าน ก็ต้องประกอบด้วยความเต็มใจ

5) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 ปัจจัยทั้ง 4 นั้น ได้แก่ ภัตตาหาร (อาหารบิณฑบาต) จีวร เสนาสนะและยารักษาโรค (เภสัช) เป็นสิ่งมีความจำเป็นสำหรับพระสงฆ์ ที่สำคัญพระสงฆ์ไม่สามารถ จะซื้อหาหรือประกอบอาชีพเลี้ยงชาวบ้านเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย 4 ได้ เว้นไว้แต่การบิณฑบาตอาหาร เพราะฉะนั้น อุบาสกอุบาสิกาต้องเอาใจใส่ดูแลท่าน เพื่อส่งเสริมการดำรงพรหมจรรย์หรือการปฏิบัติ พระธรรมวินัยของท่าน

4.2.6.3 หลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าทางธรรม นอกจากชีวิตทางโลก คือ การดำเนินชีวิตตามปกติวิสัยในแต่ละวันแล้ว เป้าหมายสำคัญของพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา คือ การมีความก้าวหน้าในทางธรรมด้วย นับตั้งแต่เป้าหมายเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด คือ พระนิพพาน เพราะฉะนั้น จึงต้องมีหลักในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าในทางธรรม ในที่นี้ขอนำหลักทางพุทธ ศาสนาที่ส่งเสริมความก้าวหน้า 4 ประการ เรียกว่า “จักร 4” ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุต โด), 2551, หน้า 59)

1) ปฏิรูปเทสวาสะ คือ การอยู่ในประเทศอันสมควร หรือ อยู่ในสังคมที่ดี สอดคล้องกับเป้าหมายชีวิตที่วางไว้ ผู้ประสงค์ความก้าวหน้าจึงต้องสำรวจถิ่นที่อยู่หรือสังคมที่ตนอยู่ ร่วมว่าเป็นสังคมที่ดีหรือไม่ หากเป็นสังคมที่ดีก็ข้อมเกื้อกูลต่อความก้าวหน้าได้ โดยเฉพาะ ความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมนั้น ถิ่นที่อยู่จะต้องเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติความดี เช่น อยู่ในชุมชน ที่ส่งเสริม สร้างสรรค์โอกาสแห่งการทำความดี เป็นต้น

2) สัมปยุตตปฏิสันถาร คือ การคบหาสัตบุรุษหรือคนดี (ผู้ประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและใจ) มาเป็นมิตร มิตรที่ดีข้อมชักนำไปในทางที่ดี มีความก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม (คำว่า “มิตร” ในที่นี้ คือ บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบข้างซึ่งมีสายใยสัมพันธ์กัน โดยความเป็นญาติและสนิท มิตรคุ้นกันในฐานะอื่น ๆ ด้วย)

3) อุตตสัมมาปณิธิ คือ ตั้งตนให้ดำรงอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม มี ศีลธรรม ไม่ประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ รักษากฎกติกาของสังคม ไม่ผิฉินย ไม่ผิฉจรยาบรรณ

4) ปุพเพกตปุญญตา คือ ความเป็นผู้เคยสั่งสมบุญมาก่อนหรือมีบุญเก่าคอย อำนวยส่งผลให้ประสบกับความก้าวหน้าในปัจจุบัน ผู้ที่จะเจริญก้าวหน้าในทางโลกและทางธรรม จำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานเดิมทางจิตใจที่เคยสั่งสมมา การทำบุญอยู่เสมอแม้เสมอจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะบุญ หรือความดีวันนี้ คือ พลังแห่งความดีที่จะช่วยหนุนนำให้มีความเจริญก้าวหน้าในอนาคต

โดยสรุปหลักทั้ง 4 นี้ อาจจะเรียกว่า “อยู่ที่ดี มีมิตรดี ตั้งตนดีและมีความดี” นั่นเอง

4.3 บทสรุป

หลักจริยธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีงามนั้นอาจมีมากมายทั้งที่เป็นหลักการทางพุทธศาสนา ศาสนาอื่น ๆ และหลักจริยธรรมสากลในรูปแบบต่าง ๆ แต่เนื่องจากหลักความสัมพันธ์ของบุคคล 5 ประเภทของขงจื้อและหลักทศ 6 ทางพุทธศาสนาครอบคลุมมิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างกว้างขวาง สามารถประยุกต์ใช้เป็นหลักการความดีเพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุขได้อย่างชัดเจน จึงได้นำมาเสนอไว้ในบทนี้

สาระสำคัญของหลักปฏิบัติทั้ง 6 ประการนั้น สามารถบูรณาการเข้ากับการสร้างเสริมความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมอย่างน้อย 4 ส่วน ได้แก่ ครอบครัว (บ้าน) สถาบันศาสนา (วัด) สถาบันการศึกษา (โรงเรียน) และสังคมโดยภาพรวม โดยอาจสังเคราะห์หลักปฏิบัติที่เข้ากับสถาบันทางสังคม ดังนี้

ข้อปฏิบัติระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาและสามีกับภรรยา สังเคราะห์ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว (บ้าน)

ข้อปฏิบัติระหว่างพระสงฆ์กับอุบาสกอุบาสิกา สังเคราะห์ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของศาสนา (วัด)

ข้อปฏิบัติระหว่างครูอาจารย์กับศิษย์ สังเคราะห์ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของสถาบันการศึกษา (โรงเรียน)

ข้อปฏิบัติระหว่างมิตรสหายด้วยกันและนายจ้างกับลูกจ้าง สังเคราะห์ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของสังคมโดยภาพรวม

นอกจากนั้น หลักจริยธรรมที่ได้นำไว้แต่ละด้าน ก็เป็นหลักที่หนุนเสริมเป้าหมายของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดี หากผู้ศึกษาได้นำหลักปฏิบัติดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ย่อมบรรลุเป้าหมายที่ดีงามได้อย่างแน่นอน

4.4 คำถามทบทวน

คำชี้แจง : ให้นักศึกษาตอบคำถามและอธิบายให้ชัดเจนครบทุกประเด็น

1. การเป็นพ่อแม่ที่ดีและบุตรธิดาที่ดีต้องปฏิบัติตนอย่างไรและมีคุณธรรมอะไรมาส่งเสริมการปฏิบัติดี
2. การเป็นครูอาจารย์ที่ดีและศิษย์ที่ดีต้องปฏิบัติตนอย่างไรและมีคุณธรรมอะไรมาส่งเสริมการปฏิบัติดี
3. การเป็นสามีภรรยาที่ดีต้องปฏิบัติตนอย่างไรและมีคุณธรรมอะไรมาส่งเสริมการปฏิบัติดี

4. การเป็นเพื่อนที่ดีต้องปฏิบัติตนอย่างไรและมีคุณธรรมอะไรมาส่งเสริมการปฏิบัติดี
5. การเป็นนายจ้างและลูกจ้างหรือผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาที่ดีต้องปฏิบัติตนอย่างไรและมีคุณธรรมอะไรและมีคุณธรรมอะไรมาส่งเสริมการปฏิบัติดี
6. การเป็นศาสนิกชนที่ดีควรปฏิบัติตนอย่างไรและมีคุณธรรมอะไรมาส่งเสริมการปฏิบัติดีบ้าง การเป็นลูกจ้างที่ดีต้องปฏิบัติต่อนายจ้างอย่างไรบ้าง
7. หากมนุษย์ไม่ปฏิบัติตนตามหลักทศ 6 จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมอย่างไรบ้าง
8. นักศึกษามีแนวทางในการส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักทศ 6 อย่างไรบ้าง
9. เหตุใดขงจื้อจึงสอนเน้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๕ ประเภท
10. นักศึกษาสามารถนำหลักคำสอนเรื่องทศ 6 และคำสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 ประเภทมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง

ใบงานการฝึกทักษะชีวิตที่ 1

รับผิดชอบดีมีคุณจริง

คำชี้แจง : ให้นักศึกษาเขียนหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละวันของนักศึกษาทั้งในมหาวิทยาลัยและที่บ้าน

วัน	หน้าที่ความรับผิดชอบที่บ้าน	หน้าที่ความรับผิดชอบที่มหาวิทยาลัย
😊จันทร์		
😊อังคาร		
😊พุธ		
😊พฤหัสบดี		
😊ศุกร์		
😊เสาร์		
😊อาทิตย์		

ข้อคิดหรือประสบการณ์ที่ได้รับจากประสบการณ์นี้

.....

.....

.....

.....

.....
.....

ใบงานแบบฝึกทักษะชีวิตที่ 2 ความรู้คู่คุณธรรมทำโลกสดใส

คำชี้แจง : ให้นักศึกษาอ่านหนังสือพิมพ์และวิเคราะห์ข่าว ตอบคำถามต่อไปนี้

1. เขียนประเด็นข่าวเกี่ยวกับผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรม และวิเคราะห์ว่า บุคคลนั้นขาดคุณธรรมข้อใด เหตุการณ์นั้นเกิดผลกระทบอะไรบ้าง

1.1 ข่าวที่ 1

.....
.....
.....
.....
.....

ผลการวิเคราะห์

.....
.....
.....

1.2 ข่าวที่ 2

.....
.....
.....

ผลการวิเคราะห์

.....
.....
.....

2. แนวทางแก้ปัญหา บุคคลที่มีความรู้แต่ขาดคุณธรรม

.....
.....

